

E 227/11

Világi papok.

— A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság debreczeni körében 1916
április 8-án tartott előadás.) —

Nincs ebben a címben valami szándékos ellentétkeresés, valami bizarrkodás?

Mert nyilvánvaló, hogy az úgynevezett protestáns egyházakat érdeklő intézményről leszen szó, amelyekben pedig nincsenek szerzetesek, hogy ezektől megkülönböztetésül világi papokról lehessen beszélni.

1. Egyáltalán: vannak-e papok a protestáns egyházakban? Hogyne volnának, — fogják mondani azok, kik ezen egyházakat pusztán külső megjelenésükből ismerik, és látják, hogy itt is vannak az Isten állandó szolgálatára rendelt hivatalosok.

Nincsenek, — válaszolják ép ily határozottan azok, kik már tudnak az egyetemes papság protestáns tantételéről, és logikusan következtetik, hogy ha mindenki pap, akkor különösen senki sem pap.

A kérdés eldöntése azonban nem ilyen egyszerű. Itt is úgy haladunk, mint rendszerint a tudás megszerzésének hármass lépcsőfokán; az első fok: elfogadjuk valónak, amit látunk; a második: meggyőződünk, hogy a látszat nem egy a valósággal; a harmadik: megtudjuk, hogy bár amit látunk, a valóságtól különbözik, a valóságnak mégis legelfogadhatóbb képe.

Hogy szólhatunk-e külön papokról a protestáns egyházakban, az attól függ, miképen állapítjuk meg a papság fogalmát.

A régi vallásokban kialakult fogalom szerint, — még a Mózes vallásában is — a pap olyan ember, kinek megvan a másokban meg nem levő képessége arra, hogy az Istennel közvetlenül érintkezék, az Istennek hálaadásul vagy kiengesztelésül áldozatot mutasson be, ki ennek folytán képes arra is, hogy az Isten akaratát másoknál jobban megismerhesse s másokkal közölhesse. Tehát a pap az Istennél közbenjáró, az Istennek szentelt áldozatok

T 152
1916

bemutatója, embertársainak tanítója, erkölcsi vezetője, bírāja, kormányzója is.

Ehez képest a papságnak ezen fogalma szerint a papsággal járó feladatokat két csoportra különíthetjük. Egyrészt az Isten irányában az emberek közvetítője s áldozataik teljesítője; — másrészt az emberek irányában az Isten törvényeinek hirdetője s az embereknek az Isten útjain vezetője.

A keresztyén tanítás szerint ez a papság tökéletesen a Jézus Krisztusban van meg, aki nemcsak az evangéliumot hozta az embereknek s nemcsak példát adott a tökéletes életre, de egyszersmind valódi áldozó pap, annál inkább, mert míg bemutatója az áldozatnak, másrészt maga az áldozat is, s a keresztfán szenvedett halálával kiengesztelte Istent az emberiség bűneiért és mint örökös közbenjáró biztosítja az üdvösséget a benne igazán hívőknek.

Ámde a katolikus — keleti úgy, mint nyugati — egyházban fennálló hittan szerint Jézus Krisztusnak ezen keresztfán történt egyszeri véres áldozatát időről-időre vértelenül meg kell ismételni az oltári szentség megáldozásával, ami Jézus Krisztus valóságos teste és vére; ahoz pedig, hogy az oltári szentség anyaga Jézus Krisztus valóságos testévé és vérévé változzék, szükséges az Isten rendeletéből levő s a szentlélek különös ajándékával felruházott papság, és így — ha nem is a keresztyénséget megelőzőtt vallásokban elfogadottal teljesen azonos fogalommal — ezekben az egyházakban is vannak valóságos áldozó papok, akik az Istennek nem ugyan akármiféle áldozattal, de Jézus Krisztus váltságul szolgáló áldozatának időnként megismétlésével áldoznak és Istennél közbenjárnak.

A protestáns egyházak ellenben — az ágostai hitvallású úgy, mint a református — azt tanítják, hogy Jézus Krisztus keresztfán történt halála egyszersmindenkorra szóló tökéletes áldozat, melyet megismételni nem is kell, nem is lehet; ennek folytán, amint egyedüli áldozat a Krisztus halála, egyedüli áldozó pap s az egész emberiségnek egyedüli közbenjárója Istennél a Krisztus maga: az úrvacsora, amit ezekben az egyházakban is mondanak áldozásnak, nem a Krisztus egyszeri tökéletes áldozatának megismétlése, hanem a hívő keresztyén ember Istenhez való kapcsolatának megerősítése; a keresztyén ember más áldozatot nem mutathat be, mint lelki áldozatot, vagyis életét, önmagát áldozza

azzal, hogy Krisztust híven követi s Isten parancsainak engedelmeskedik. Ezt az áldozatot pedig mindenki maga leróhatja, sőt csakis maga róhatja le, amiből következik, hogy a protestánsoknál emberi közbenjáró nincs és nem is lehet.

Ha tehát nézem az Isten meg az egyes ember közötti viszonyt, amely a protestántizmus szerint a Jézus Krisztus egyszeri tökéletes áldozata által közvetlen kapcsolattá lett, — valóban azt kell mondanom, hogy a protestánsoknál a földi ember részéről egyedül bemutatható lelki áldozat tekintetében mindenki pap, — a váltáságul szolgáló áldozat tekintetében pedig, Krisztust kivéve, senki sem pap.

Ha azonban nézem a papsággal járó feladatok másik csoportját, hogy tudniillik a pap embertársainak az Isten országa útján vezetője, — nem juthatok ugyanerre az eredményre.

Mert a protestáns egyházak is csak azt tanítják, hogy az ember Krisztus által önmagában, közvetítő nélkül képes az Istenhez jutni, de nem azt, hogy magára hagyatottan elég erős is erre. Az ember egyáltalán nem a maga érdeméből, hanem ingyen, az Isten kegyelméből igazíttatik meg (Róm. 3. 23. 24.). Mivel pedig Isten elejétől fogva azt akarja, hogy az emberek idvezüljenek és az igazság megismerésére eljussanak, — mindig volt, van és lesz egyház, a szenteknek egyessége, akik Istent valósággal megismerik és igazán tisztelik és a Krisztustól ingyen ajándékozott javakban hit által részesülnek. (II. Helvét Hitvallás XVII. 1.) Az egyház másrészt a szenteknek olyan gyülekezete, melyben az evangéliumot helyesen hirdetik és a szentségeket helyesen szolgáltatják ki. (Ágostai hitvallás VII. és II. Helvét hitvallás XVII. 10.) Ezek, tudniillik az Isten igéjének helyes hirdetése és a szentségek helyes kiszolgáltatása az igazi egyház ismertető jelei, amelyek nélkül tehát nincs egyház. Épen azért az egyháznak feltétlenül gondoskodni kell arról, hogy ezek a feladatok mindenkor jól teljesítenek, mert íme ezek miként végzésétől függ saját létele. Mivel pedig ilyen nagy fontosságú feladatok állandó helyes ellátása csak úgy van biztosítva, ha vannak az egyházban olyanok, kik e feladatok végzését különös kötelességüknek ismerik, nem ok nélkül mondja Kálvin, hogy a nap fénye és melege, az étel és ital nem olyan szükségesek a jelenlegi élet fenntartására, mint az apostoli és pásztori tiszt az egyháznak itt a földön megmaradására. (Inst. IV

III. 2.) Ha meg Isten akarja azt, hogy mindenkor volt, van és lesz a földön egyház, — akkor természetesen Isten akaratából folyik az is, hogy meglegyenek az egyház lételének feltételei és eszerint az egyházi szolgák intézménye is Istentől van, nem pedig embertől való rendelkezés (II. Helvét hitvallás XVIII. 1.), ami közönségesen szólván azt jelenti, hogy szükségképpen, változhatatlanul fennálló szabályon alapul.

„Amidőn a katolikus felfogás szerint való papságot az egyházból kiküszöböltük, ezzel az egyházi szolgálatot nem törültük el“. A II. Helvét hitvallás ezen tétele (XVIII. 8.) nyilvánvalóvá teszi, hogy az az egyházi szolgálat, mely a protestáns egyházakban is tehát szükségképpen fennáll, lényegesen különbözik attól a papságtól, mely a régebbi vallásokban és magában a régebbi keresztyén egyházban megvan. „A papság és az egyházi szolgálat nagyon különbözik egymástól. Amaz közös minden keresztyénnel, emez nem“ (u. o.) Ezt a különbséget és annak gyakorlati következményét felettébb szemléltető módon világítja meg Luther (A német nemzet keresztyén nemességéhez): „Ha egy maroknyi kegyes keresztyén — egytől-egyig világiak — fogságba esve valamely pusztaságba kerülnének, ahol nem volna püspökfelszentelte papjuk és ott egyetértve maguk közül kiválasztának valakit, akár házas embert, akár nem, és hivatalos kötelességévé tennék, hogy kereszteljen, misézzen, prédikáljon, az illető ép oly igazi pap volna, mintha őt az összes püspökök és pápák szentelték volna fel“. Vagyis íme ahhoz, hogy valaki a különös egyházi szolgálatot végezhesse, csupán az szükséges, hogy arra szabályszerűen meghívassék, (Ágostai hitvallás XIV., — II. Helvét hitvallás XVIII. 71.) nem pedig, hogy valamely különös, más keresztyén embertől nem bírt lelki hatalommal felruháztassék.

Ezért mondhatja a Helvét hitvallás (II. H. h. XVIII. 8), hogy a pap nevezetet semmiféle egyházi szolgának sem adjuk meg, mert Krisztus az egyedüli főpap örökkön-örökké. Ám ez a tétel a papságnak csak mint áldozó papságnak fogalmára vonatkozik, és ha azt veszem figyelembe, hogy a protestáns egyházakban is vannak külön hivatalviselők, akik olyan feladatokat teljesítenek, melyeket más vallásokban és egyházakban papok látnak el: ezeket a külön hivatalviselőket ezekre a feladatokra tekintettel nevezhetem papoknak, csak tudnom kell, hogy a protestáns egyházak

eme papjai különböznek más papoktól, mert nincs hatalmukban különös, más ember által nem teljesíthető áldozatok bemutatása.

Ha meg ilyen módon kiterjesztem a papság fogalmát, nincs semmi oka, hogy csak bizonyos egyházi szolgálatra terjesszem ki. A protestáns egyházaknak általában liberálisabb felfogása nem lehet épen csak ebben a kérdésben szűkmarkúbb, mint a katolikus egyházaké, amelyekben pedig — keleten és nyugaton egyaránt — nem csupán a sacerdotium birtokában levők, vagyis az áldozásra jogosultak, hanem az összes egyházi szolgálatot végzők a papsághoz számítanak. Ha egyáltalán van a protestáns egyházakban a minden keresztyén embert megillető egyetemes papságon kívül is papság, — ha van olyan klérus, mely nem a hívek összeségét foglalja magában, — ez nem határozódhatik meg másban, mint rendszeres egyházi szolgálatra nyert megbízásban.

2. Miféle feladatok azok, melyeket az egyházi szolgálóknak a protestáns egyházakban teljesíteniök kell ?

A hitvallások természetyszerűleg az egyház ismertető jeleiül is szolgáló ígehirdetést és szentségkiszolgáltatást jelölik meg első sorban ilyenekül. (Ágostai hitvallás V., — II. Helvét hitvallás XVIII. 14.) De ezek mellett önként érthetőleg vannak egyéb, nevezetesen az egyházban a jó rend fenntartása érdekében teljesítendő feladatok is. Az ágostai hitvallás is mondja, hogy szabad bizonyos rendszabályokat behozni oly célból, hogy az egyházban a dolgok szép renddel folyjanak (XXVIII.), meg hogy az evangéliumtól eltérő tanokat elvetni s az istenteleneket, ha gonoszságuk nyilvánvalóvá lett, a gyülekezetből az íge fegyverével kirekeszteni kell (u. o.). A reformátusoknál pedig méginkább előtérben áll a külső rend fenntartásának, az egyházi fegyelemnek a szükségesége és a II. Helvét hitvallás szerint az is tiszte az egyház szolgálóinak, hogy a fegyelmet az idő, a közjó és a szükség kívánalmái szerint a tagok épülésére alkalmazzák (XVIII. 15.), sőt a Heidelbergi káté a szent evangélium hirdetése mellett az egyházi fegyelmet említi a mennyország kulcsai neve alatt (XXXI. úrnep, 83 k.) Úgy, hogy vannak tekintélyes írók, akik — nézetem szerint ugyan nem helyesen — a Kálvint követőknél az egyház helyes külső szervezetét is az egyház ismertető jelei közé sorolják. (Rieker: Grundsätze der reform. Kirchenverfassung 91—93 l.

Sohm: Kirchenrecht I. 656 l., Bartók: A református egyházak presbyterialis szervezete 5. l.) Ezekon felül Kálvin tanításában (Inst. IV. III.) és számos, Kálvint követő egyház rendtartásában még a szegények gondozása is mint különös egyházi feladat van említve, melynek végzésére külön egyházi tisztség szerveztetik s a szegények gondozására külön hivatal állítását Luther is apostoli eredetűnek ismerte el. (l. Lechler: Geschichte der Presbyterial- und Synodal-Verfassung seit der Reformation 6 l.) Minthogy azonban a szegények gondozása is hozzátartozik ahhoz, hogy az egyházban jó rend legyen, ezt a nagy szociális érzékre valló külön felemlítéssel hangsúlyozott feladatot is az egyházi külső rend fentartásának feladatai közé számíthatjuk.

Ezek szerint a protestáns egyházak egyházi szolgálatát is osztályozhatjuk azon kategóriák szerint, melyekkel a reformáció-előtti keresztyén egyházakban a papi rendhez kötött egyházi hatalmat tagozzák a tanítás, a szolgálat és a kormányzás hatalmára, — azzal a különbséggel mégis, hogy a protestáns egyházakban az előbb kifejtettek szerint nem ilyen hatalomról, hanem csupán ilyen tisztről lehet szó.

Ami a tanítás tisztét illeti, ami alatt az evangéliumnak nyilvánosan és magános intésekben hirdetését kell érteni, ez mindkét protestáns egyház szerint elsősorban a lelkipásztorok feladata. Mindazáltal nem kizárólag. Hiszen ezek az egyházak senkit sem tartanak különös, mások felett álló lelki hatalommal felruházottnak és hogy a nyilvános ígehirdetés csak az erre rendelt hivatalosok által történhetik, az pusztán a jórend kedvéért van, „mert ami közös, általános, azt a közösség akarata és megbízása nélkül senki sem foglalhatja le a maga számára“. (Luther: A német nemzet keresztyén nemességéhez.) Ennek következése az, hogy magános körben bármely keresztyén gyakorolhatja a tanítás eme tisztét, amint hogy például általánosan ismeretes az angol reformátusok ama szép szokása, mely szerint vasárnapokon az asztal előtt a családfő felolvas néhány mondatot a bibliából és megmagyarázza azt. Sőt lehetséges — és valóban van is — olyan egyházi berendezés, mely szerint eme magános intések, tanítások végzésére felhatalmazást nyernek olyan egyházi szolgák is, akik nyilvános tanításra joggal nem bírnak. Annak felette az sem lehetetlen, hogy az íge nyilvános hirdetésével is végezhesse a tanítás tisztét olyan

tagja az egyháznak, ki nem lelkipásztor. A mi magyar protestáns egyházaink is megengedik, hogy az ígehirdetést templomokban is végezhesse kellő előkészítés és felügyelet mellett lelkipásztorsággal meg nem bízott egyén. Szükség esetén még ez az előkészítés és felügyelet is elmaradhat. Azok a derék katonatisztjeink, akik most a harcvonalban levő katonáinknak, ha tábori lelkész nem juthat hozzájuk, istentiszteletet tartanak, imádkoznak és prédikálnak, amikor kielégítik az Isten ígéje után vágyakozó lelkek szomjúságát, bizonyára nemcsak emberileg cselekesznek jól, de a protestáns egyházaknak szelleme szerint is helyesen járnak el.

A szolgálat tiszte a szentségek kiszolgáltatásában áll. Ez a feladat is a lelkipásztorokra vár. Sőt ez még inkább hozzá van kötve a lelkipásztori hivatalhoz, mert ez nem olyan mindennapos feladat, mint az ígehirdetés és így ennek teljesítésében kevésbé fordulhat elő a rendes szabályoktól eltérés, mint a prédikálásban. Az Isten ígését hirdetni kell szüntelenül, — a szentségek kiszolgáltatásával ellenben várni lehet addig, míg azt a rendes funkcionárius végezheti.

Mindazáltal úgy vélem — bár ezt a nézetemet talán többen tévesnek fogják találni —, hogy még a szentségek kiszolgáltatását is végezheti rendkívüli körülmények között lelkipásztori teendők végzésére fel nem hatalmazott tagja az egyháznak. Erre nézve csak a II. Helvét hitvallásban találok annyit, hogy a keresztséget nem szabad asszonyoknak kiszolgáltatni (XX. 6.), meg hogy — amit már említettem — az egyházi szolgálatot önként senki sem ragadhatja magához. Ámde, hogy Luthernek előbb elmondott példáját a mostani viszonyokra alkalmazzam, ha a mi magyar protestáns testvéreink a szibériai vagy a délolaszországi fogolytáborban, ahol vallásukhoz tartozó lelkipásztor épen nincsen, élni kívánnának az úrvacsora szentségével és maguk közül egyet, aki annak rendjét jól ismeri, megbíznának azzal, hogy azt kiszolgáltatassa, felfogásom szerint az így kiszolgáltatott úrvacsora épen olyan valószínű szentség volna, mint a protestáns egyházakban kiszolgáltatott bármely más úrvacsora. Ez a tétel — mondom lehet, hogy ellentmondásra talál, de én nem tudom belátni, hogy például az a végzett református hittanhallgató hadnagy, aki idehaza maradván, megfelelő megbízás alapján a szentségek kiszolgáltatására kétségen felül jogosult volna, — miért ne lehetne a rendkívüli

viszonyok közt rendkívüli módon nyert megbízás alapján épen úgy jogosult.

Íme ezek szerint az egyházi szolgálatnak azt a részét is, mely szabályszerint a lelkipásztorsághoz van kapcsolva, végezhetik a protestáns egyházakban mások, mint lelkipásztorok. Mégis azokat, akik ilyen feladatot — akár ígehirdetést, akár szentségek kiszolgáltatását — kivételesen végeznek, nem nevezném papoknak, kik alatt az egyházi szolgálatok rendes teljesítőit értem; mert az ilyen kivételes megbízás nem alapja állandó egyházi szolgálatnak, — mint ahogy például a római katolikusoknál az alsóbb papirendek feladatait igen sokszor sekrestyések vagy ministráló gyermekek végzik, akik ez által még sem lesznek pappá.

Ellenben az egyházkormányzás tisztében nem csak kivételesen eljáró, hanem állandó funkcionáriusokként működnek olyan egyházi szolgák is, akik nem lelkipásztorok.

A német — azaz Luther-irányú reformáció — az egyházi szolgák feladatának csak az ígehirdetést és a szentségek kiszolgáltatását tekinti, a kormányzást pedig azokra bízva, kik azt a polgári életben különben is teljesítik. Ám ha áll az, amit Luther mond (A német nemzet keresztyén nemességéhez), hogy „az egyháziak és világiak között valójában semmi más különbség nincs, mint ami a hivatallal vagy foglalkozással jár, mert ők mindnyájan igazi papok“, s hogy „miként az úgynevezett lelki rendbeliek semmi másban nem különböznek a többi keresztyénektől, csak abban, hogy az Isten ígéje és a szentségek kiszolgáltatása rájuk van bízva, — hát ugyanúgy viszont a világi felsőség kezében ott a fegyver és az ostor, hogy azzal a gonoszokat megbüntesse, a kegyeseket megvédelmezze“, nyilvánvalóan megáll az a tétel is, mely szerint a világi felsőség, amely tehát az egyház kormányzását teljesíti, a bűnösök büntetésével és a kegyesek megvédelmezésével az Isten országát munkálja, azaz egyházi szolgálatot is végez.

A reformátusoknál még inkább kétségtelen, hogy az egyházkormányzás révén vannak az egyháznak olyan szolgálói is, akik nem lelkipásztorok. Kálvin és az ő követői az egyházi kormányzást az erkölcsi fegyelem fenntartásában állónak tekintik (Inst. IV. XI. 1.), ami viszont a mennyország kulcsai közé tartozik és így szükségképen maga az egyház által gyakorlandó s a világi felsőségre át nem ruházható. A mennyország eme kulcsait a protes-

tánsok vallási tanítása szerint Jézus Krisztus a gyülekezetnek adta, megígérvén, hogy ahol ketten vagy hárman egybegyűlnek az ő nevében, ott lesz ő közöttük (Máté XVIII. 15—20.) E kulcsokat kezelni, vagyis az erkölcsi fegyelmezést teljesíteni, tehát nem egy ember, hanem csakis több, a Krisztus nevében egybegyűlt hívő lehet alkalmas. Azok, kik arra nyerne megbízást, hogy mint a fegyelmet gyakorló testület tagjai az egyház külső kormányzását teljesítsék, minden kétséget kizárólag szoros értelemben vett egyházi szolgálatot teljesítenek, és pedig nem más helyett, kivételesen, hanem a maguk megbízatási körében, rendszeresen.

Az egyház kormányzását végző testület állhatna kizárólag lelkipásztorokból is. De ennek az egyetemes papság elve mellett nincs semmi jogosultsága; mert míg a lelkipásztorok különös feladatává tett ígehirdetés és szentségkiszolgáltatás megfelelő végrehetése magasabb szakképzettséget kíván, a jó erkölcsökre felügyeletet, ami az egyházkormányzás lényeges része, — minden tiszta életű egyháztagnak teljesítheti. Amellett az egyházkormányzásnak lelkipásztorok gyűlésére bízása nem is volna megvalósítható olyan kis gyülekezetekben, melyekben csak egy lelkipásztor van, holott pedig református tanítás szerint mindegyik gyülekezet már magában is egyház, és így minden egyházi feladatnak — tehát az egyházi jurisdíciónak is — gyakorlására képes kell, hogy legyen. Nem is volna célszerű, mert — hogy a Kálvin érvére hivatkozom (l. Rieker i. m. 124 l.) — ennek a feladatnak csak lelkipásztorok által ellátása gyűlölséget okozhatna és zsarnokságra vezetne. Különben is — ugyancsak Kálvin szerint (Inst. IV. IX. 7.) — semmiesetre sem szabad megengedni, hogy az egyház a lelkipásztorok gyűlésében álljon, mert Isten sohasem ígérte, hogy azok mindig jók lesznek, sőt kinyilvánította, hogy időnként gonoszok lesznek.

Az az egyházalkotmány, melyet elméletben Kálvin fejtett ki s mely az ő tanítása nyomán előbb Genfben és Franciaországban, aztán Skóciában, Németalföldön, majd általában a református egyházakban, sőt sok helyt az ágostai hitvallást követő evangélikusoknál is — bár természetesen az idő és hely szerint több-kevesebb változtatással — elterjedt, az egyházi kormányzás, és nevezetesen az egyházi fegyelem gyakorlására a presbyterek kollégiumát állítja.

Azonfelül — mint mondám — Kálvinnál és az őt követő

egyházak legtöbbszörében a szegények, árvák, elhagyottak gondozására is van külön egyházi hivatal, amelynek viselőit diakónusoknak, — illetőleg, mivel ezt a feladatot, legalább egy részben, nők is elláthatják, diakonisszáknak nevezik.

Íme hát a protestáns egyházakban, vagy legalább a magyarországiaknál is jórészen elfogadott zsinat-presbyteri rend szerint kormányzottakban, van a lelkipásztorságon kívül más állandó, rendszeres egyházi szolgálat is, amiből következtethetjük, hogy amennyiben az állandó, rendszeres egyházi szolgálatot a protestánsoknál papságnak nevezzük, úgy a papság fogalma alá nemcsak a lelkipásztorokat, hanem eme többi egyházi szolgálat is oda kell sorolnunk.

3. De vajjon hát olyan szolgálatok-e ezek, hogy papságnak minősítésük megállhat? Vagyis más szóval: valóban igazi egyházi szolgák ezek a presbyterek és diakónok, nem pedig pusztán a lelkipásztor, mint egyetlen igazi egyházi szolgálta segítségére, támogatására, tanácsolására és ellenőrzésére rendelt gyülekezeti képviselők?

Az újabb időkben rendszerint csak valami ilyen képviselő testületfélének tekintik úgy nálunk Magyarországon, mint általában mindazokban a protestáns egyházakban, melyekben ez a berendezés nem a reformációval egykorú, a presbyterek és diakónok testületét. Ez a tanítás azonban sokkal modernebb, mint a reformáció.

Figyeljünk e tisztségek nevére, mert ez a név igen sokat jelent.

A presbyterek — szószerint az egyház legöregebbjei — elejétől fogva részesei a keresztyén egyházban a gyülekezeti élet irányításának. A régi egyházi atyák egynek mondják őket a püspökkel, vagyis felügyelőkkel és a római katolikus egyház jogában még ma is vitatott kérdésül említik, hogy a püspökség külön rend-é, vagy a presbyterséggel azonos. Úgyszintén diakónok is — ez meg szolgát jelent — vannak a keresztyénségben a legrégebb idők óta. Köztudomású, hogy már a megkövezett István vértanú is diakónja volt az egyháznak. A tridenti concilium anathémával sújt arra, aki azt mondaná, hogy nincs az egyházban Istentől alapított szent hierarchia, mely áll a püspökökből, presbyterekből és diakónokból (XXIII. Sess. 9 Can.) Tehát ott úgy a presbyterség,

mint a diakónság magától Istentől rendelt papi fokozat, s különösen a presbyterség nem más, mint a sacerdotium, vagyis az áldozó papság, amint hogy több nyelvben az áldozó papot jelentő szó: a német Priester, az angol Priest a presbyter szóból ered. Minthogy pedig a katholicizmusban az áldozó papság a teljes, az igazi papság, — tehát ott: presbyternek lenni annyi, mint a szó teljes értelmében papnak lenni.

Természetes, hogy a reformátorok, bármennyire ellentétbe helyezkedtek is sok sarkalatos tételt illetően a katholicizmus tanításával, nem tudták magukat teljesen emancipálni annak az egyháznak ideológiájával szemben, melyben növekedtek. Nyilvánvaló, hogy Luther is, Kálvin is, míg következetesen hirdetik a papság egyetemességét, folytonosan gondolnak a külön papságra, pontosabban: a különös egyházi szolgálatra és ezen szolgálattal, és ezen szolgálat teljesítőivel kapcsolatban önkéntelenül is a katholicizmusnak ezekre vonatkozó tanításaira terelődik a figyelmük. Érdekes bizonyága ennek például az, hogy Kálvin — bár a többi reformátorokkal együtt a klerus szó alatt az egész keresztyénséget érti —, mégis használja ezt a szót, igaz, hogy csak „szokásból“, az egyházi szolgálak megjelölésére. (Inst. IV. XII. 1., 10. IV. 12.). Minden kétségen felül állónak tartom, hogy a reformátorok az addigi keresztyénségben a teljes papságot jelentő presbyter nevezetet nem ruházhatták olyan valakikre, kik csak aféle képviselőtestületi tagként beleszólnak az egyházi ügyek intézésébe, hanem a diakónia alatt az alsóbb rendű, presbyterség alatt pedig a teljes egyházi szolgálatot értették.

De ennek megállapításához nem is szükséges pusztá okoskodás. A genfi egyházi rendtartás, mely Kálvin közreműködésével készült, az Úr által az egyház szolgálatára rendelt hivataloknak a pásztorok és tanítók mellett a presbytereket és a diakónokat mondja. A francia reformátusok 1571-iki confessiója szerint az egyháznak Krisztustól rendelt igazgatással kell bírni, — pásztorokkal, presbyterekkel és diakónokkal. A skótok egyházában a fegyelem első könyve (1560.) az egyház hivatalnokainak megint a pásztor, presbytereket és diakónokat sorolja elő.

Különösen pedig a presbyterségnek szoros értelemben vett egyházi szolgálat mivoltát legjobban mutatja, hogy maguk a lelkipásztorok is közzétartoznak a presbytereknek. Kálvin szerint (Inst.

IV. IV. 1. és IV. XI. 1.) a presbytereknek egyik része az ígét is hirdeti és a szentségeket is kiszolgáltatja, más része ellenben csak az erkölcsi fegyelem gyakorlásában vesz részt. Ugyanígy az angol nyelvű református egyházalkotmányok kétféle presbytert különböztetnek meg: Clergy—Elders (lelkipásztorok) és Ruling—Elders (csak a magános intéseket s az egyházi fegyelmezést teljesítő presbyterek). De ahol az elnevezésnek ezt a közösségét nem tartják is meg, ott is a presbyterek kollégiumának egyik, és pedig vezető tagja a lelkipásztor, úgy hogy olvashatunk olyan tanítást is (Sohm: Kirchenrecht I. 649. l.), mely szerint a lelkipásztorok nem mint ilyenek, hanem mint presbyterek részesei az egyházkormányzásnak.

Végül pedig megerősíti állításomat az a tény, mely szerint a tipikus zsinat-presbyteri egyházalkotmányokban az egyházkormányzás teljesítésében nem találunk sem különös egyházi tisztségeket, sem külön e célra választott képviselőket, hanem az egyház kormányzását minden fokon egymás közt egyenlő presbyterekből álló testületek végzik. A gyülekezeti egyház kormányzását teljesíti a lelkipásztort is magában foglaló presbyterek kollégiuma, a több gyülekezetből álló kapcsolatoknak — köröknek, tartományoknak, országos egyházaknak — kormányzását végzik az alsóbb fokú alakulatok kormányzó gyűléséből kiküldött lelkipásztorok és presbyterek gyűlései, vagyis hát — lévén a lelkipásztorok is presbyterek — mondhatjuk így: a megbízott presbyterek gyűlései.

Ezek szerint nyilvánvaló, hogy a presbyterialis szerveztű egyházakban amint az igehirdetés és szentségkiszolgáltatás, vagyis a nyilvános tanítás és szoros értelemben vett szolgálat tiszte a lelkipásztoroké, épúgy az egyházi iurisdictio tiszte a presbytereké. S ha a protestáns egyházakban papságnak nevezzük a különös egyházi szolgálatot, úgy vannak itt a lelkipásztorokon kívül más papok is, akiket — mivel nem belső egyházi, azaz templomi, hanem külső, inkább világi természetű szolgálatot teljesítenek — nem ok nélkül mondunk világi papoknak.

4. Azonban az eddig kifejtett tételek megállhatnak-e a mi magyar protestáns egyházainkra nézve is?

Hiszen tudjuk, hogy minálunk a zsinat-presbyteri egyházkormányzati elvek bizonyos mértékig érvényesültek ugyan nemcsak a református, de az ágostai hitvallású evangélikus egyházban is,

azonban a tipikus zsinat-presbyteri egyházalkotmány nem honosodott meg s ma is mind a két egyházunkban az a mérsékelt zsinat-presbyteri egyházkormányzat áll fenn, mely különösen még a német protestáns egyházak többségében található fel.

Nevezetesen az egyházkormányzást nem kizárólag az egymás között egyenlő presbyterekből s ezek választottaiból álló gyűlések teljesítik, hanem bizonyos egyházkormányzati feladatok végzésére, a lelkipásztorok közötti egyenlőség elvi fenntartása mellett, állanak fenn a lelkipásztorok közül rendelt hivatalok, melyeket a németeknél Superintendent, Generalsuperintendent, Dekan, Bischof, Inspektor, — nálunk magyaroknál senior, superintendens, majd esperes, püspök név alatt állítanak be az egyházalkotmányba. Mindezeknek ugyan nincs sem a hívek, sem a lelkipásztorok felett különös hatalmuk és az egyházkormányzás jogának nem tulajdonosai, csak részesei, hivataluk nem szükségképeni, hanem csak a jórend biztosítása érdekében való, — ám azért létezésük tagadhatatlanul jelentékeny különbséget okoz az egyenlő presbysterek kormányzására épített egyházalkotmányokkal szemben.

Az is köztudomású, hogy a lelkipásztorok közül választott eme tisztségeknek a reformáció első századaiban nálunk még sokkal nagyobb jelentősége volt, mint ma, hiszen az egyházkormányzás majdnem egészen az ő vállalkra nehezült. Még a reformátusoknál sem akarták, több mint száz évvel a reformáció kezdete után sem a tipikus református, vagyis a zsinat-presbyteri egyházkormányzatot elfogadni. Hogy miért nem, annak az okát pompásan megvilágítja Medgyesi Pál *Dialogus politico-ecclesiasticus* című 1650-ben megjelent művében, ahol (196. l.) a többek közt ezeket írja: A nagy rend ilyeneket is forgat: 1. a mi jobbágyaink dolgaink felől elvonatnának; 2. jobbágyaink fiait kezünkből kivennék; 3. jobbágyaink lennének a mi intőink, ami nagyobb, ők lennének az ekklezsián bíráink s azok után kellene nekünk sompordálnunk; 4. egyébként is penig mely rút viszálykodásra adna ez okot a tanító rend és a nagy emberek között. Az jobbágy-presbyter az urának vétkét az presbyteriumban találná bemondani, az urat intenék meg vagy prédikálnák ki érte, az úr jobbágy-presbyter uramat fogná elő s bántatna úgy vele, hogy más is tanulna rajta. Vagyis ím a tipikus református egyház alkotmány megvalósításának a politikai jogkülönbség, vagy, mint a szatmár-

németii zsinat 6-ik conclusiója mondja : népünk nyomorú és szolgálai állapota és a Geleji Katona 100-ik canona szerint a politicus ordo ellentállása volt az akadály.

Mindazáltal az egyháznak nem lelkipásztor tagjai egyáltalán nem voltak kizárva ebben az időben sem az egyház szolgálatából s különösen az egyházkormányzás tisztéből. Az erdélyi fejedelemségben s az országnak azzal kapcsolatban állt egyéb részeiben a protestáns fejedelem s az országgyűlések protestáns rendei nevezetes részt vettek az egyházi ügyek intézésében; máshol meg a városi magistrátusok — mint Debreczenben is — meg a vármegyék gyűlései foglalkoztak állandóan egyházkormányzati ügyekkel is, például még a senior (esperes) választásába is beleszóltak, (mint Sáros megye 1602-i végzése, közölve Kolozsváry és Óváry: A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye II. köt. 63. 1.).

A 18-ik század első felében pedig, nevezetesen a II-ik Carolina Resolutio kibocsátása után, érdekes változás történt az úgynevezett világiaknak az egyházkormányzatban részvétele tekintetében. Ez az uralkodói rendelkezés ugyanis sok tekintetben sérelmes szabályt tartalmazván a protestánsok egyházi szabadsága tekintetében, az egyháznak politikai jogokkal bíró világi tagjai szükségesnek találták, hogy az egyház jogai védelmére maguk közül rendes szervezetet létesítsenek. Most már ugyanis nem az egyeseknek kellett szenvedni — mint az előző századokban igen sokszor — a hitükért, hanem az egyház egészének elnyomtatása fenyegetett. Ennek a veszélynek elhárítására az egyszerű viszonyok közt élő lelkipásztorok már csak anyagi helyzetük gyöngeségénél fogva sem lehettek alkalmasok s a védelem teljesítésére a nagytekintélyű, külső politikai befolyásnak is birtokában levő világi előkelőknek kellett vállalkozni.

Így történt, hogy a reformátusoknál az úgynevezett bodrogeresztúri konventen a II. Carolina Resolutio által rendelt négy superintendentia mindegyikébe választottak a superintendentus mellé főcurátorokat, az esperességekbe pedig az esperesek mellé rendeltek coadjutor coratorokat. Ugyanez történt az 1636-i gyűlésen az ágostai hitvallású evangélikusoknál is, akiknél különben esperességi felügyelők már előbb is voltak s akiknél a 18-ik század közepén kialakult a négy püspökség ügyeit közösen intéző egyetemes fő-

felügyelői tisztség is, melyhez hasonló főcuratorság létesítésére egyéb iránt a reformátusoknál is történt az 1791-i budai zsinaton alkotott kánonokban kísérlet, sőt Zoványi szerint (Egyetemes főgondnok és főconsistorium a magyarországi református egyházban) már a bodrogkeresztúri konventet megelőzőleg is volt a reformátusoknak egyetemes főgondnoka (gróf Ráday Pál) és a bodrogkeresztúri konventen választott öt főgondnok egyike is egyetemes főcuratornak volt szánva.

Ezek a világiak közül választandó főtisztségek aztán megmaradtak a magyarországi protestáns egyházakban mind e mai napig. Sőt idők múltán a tanácsbírói — egyházmegyei és egyházkerületi — tisztségek szervezésével még szaporodtak is. Úgy, hogy ha a magyar protestáns egyházak szervezete eltér a tipikus zsinatpresbyteri egyházalkotmányoktól abban a tekintetben, hogy itt vannak a lelkipásztorok közül választott főbb tisztviselők, — viszont ez az eltérés kiegyenlítődik abban a másik különbségben, hogy az úgynevezett világiak közül is nemcsak egyszerű presbyterek, hanem a lelkipásztorok rangfokozatainak megfelelő egyenrangú tisztviselők is választatnak. Szinte azt mondhatnók: vannak nem csupán világi papok, hanem világi esperesek és világi püspökök is.

Messze vinne, ha arról a munkáról is akarnék szólni, melyet általában s közelebről a mi magyar protestáns egyházainkban az egyháznak eme világi papjai teljesítenek.

Jól tudom, hogy feladataikkal — sajnos — nem mindenütt eléggé ismerősök, és hogy különösen számos gyülekezet presbyteriumának lehetne különösen figyelmébe ajánlani Révész Imre szavait (Kálvin élete és a kálvinizmus 327. l.): Tartsa bár a presbyterium a gyülekezet gazdasági és pénzügyeit a legnagyobb rendben, sőt díszben, fényben, -- ha minden évben jó lélekkel el nem mondhatja magáról, hogy az uralkodó bűnöket írtotta s a közerkölcsiséget előmozdította a gyülekezetben, akkor magát valódi keresztényen kálvinista presbyteriumnak még korántse tartsa.

De viszont azt is tudjuk jól mindnyájan, hogy a múltban ép úgy, mint a jelenben, voltak és vannak protestáns egyházainknak lánglelkű világi papjai, akik — a lelkipásztorok szép régi esküjének szava szerint — valóban *elszánták* magukat a Krisztus szolgálatára, akiknek minden tettét, sőt minden gondolatát szeretett egyházuk java s ezen át egyrészt Isten országának építése, más-

részt magyar hazánk alkotmányos szabadságának buzgó védelme irányítja.

Mit köszönhet a protestáns egyházak emez elszánt hűségű világi papjainak a magyar szabadság, — arról igazán felesleges szólni. Mindenki tudja, más egyházak buzgó tagjai, sőt főpapjai is nem egyszer nyíltan elismerik, hogy a protestáns egyházak a maguk szabadságának védelmével kitűnő szolgálatokat tettek az ország alkotmányos szabadsága fenntartásának vagy visszavívásának. Az meg magától értetődő, hogy e nagy szolgálatokra a bár felülmúlhatatlan odaadású és hitükért és hazájukért martyr halálra mindig kész lelkipásztorok magukban nem tudták képessé tenni az egyházat. Az egyházi és politikai szabadság védelmére Bocskay, Bethlen, Rákóczi György, Illésházy, Thurzó, a Telekiek, Rádayak, Péchyek, Vayak, Degenfeldek, Tiszák, Prónayak, Bánffyok s az ő vezetésük alatt álló többi világi papok voltak szükségesek.

Hogy meg magát az egyházat érdeklő szolgálatok végzésében mekkora odaadást, buzgóságot fejtenek ki s ez által mennyire példaadásul szolgálnak mindenkinek atekintetben, hogy a közügy, ha még oly kicsiségnek látszik is, mindig fölébe és elébe helyezendő minden egyéni érdekek és személyes ambícióknak: erre nézve legyen szabad Baksay Sándornak „Pusztai találkozás“ című bájos elbeszéléséből egy református egyházmegye gyűlésének leírására felhívnom a figyelmet, mert ott szebben, jobban, igazabban van elmondva, mit cselekesznek a protestáns egyházak világi papjai, mint ahogy elmondani én tudnám.

„Szép azt látni, mikor ilyen gyűlésre seregelnek.

A kálvinista kanonokok, ahogy szokták nevezni a világi urakat, akik a papok többjével közösen gyakorolják az egyház-igazgatás és egyházi bírászkodás tiszteit. Urak, hivataluknál, születésüknél vagy érdemüknél fogva.

De bármily magas az a hivatal, az a születés, az az érdem, mellyel a világban kitűnnek, sohasem utasítják vissza azt a kitüntetést, melyben húsz-huszonöt parasztközség őket részesíti az által, hogy megválasztja világi tanácsbírónak vagy épenfőkurátornak...

„Nem hosszú, nem drága nekik az idő, amit ezen apró-cseprő ügyekben elvesztegetnek. Mert ezek az apró-cseprő ügyek homokszemek, — de egy nagy drágakőben“.

Dr. Kun Béla.

